

Het tijdperk van de tovenaars 6

Petra Bolhuis
www.maieutiek.nl

1

‘Hoogbegaafden op schoolreisje’

- Deze spottende beschrijving van Eilenberger (228) maakt duidelijk dat wat we nu kennen als instituties ooit zijn begonnen als het wilde denken van een stel nogal arrogante en niet op hun mond gevallen slimme jongens. Twintigers zijn het en net afgestudeerd (Adorno) of net afgewezen (Benjamin) (Zie ook Mittelmeier blz 31 en 38)
- Ook Benjamin lijkt bezig met neokantiaanse kritiek De vraag van Kant ‘Wat kan ik weten?’ wordt door hem onderzocht. Maar zijn conclusie is dat deze beperking van de filosofie tot kennistheorie zelf gekritiseerd moet worden. Er is een poëtisch-analytische benadering nodig. Sterk beïnvloedt door Lăcis verandert Benjamin van stijl. Taal is geen middel, maar een medium. ‘Niet de mens spreekt zich via de taal uit, maar de taal in de mens.’(233)

Tovenaars Maieutiek_2024-2

2

2

Benjamin, Wittgenstein en Heidegger

- Alle drie deze denkers komen op de gedachte dat er geen verbinding mens- wereld is die we in taal kunnen uitdrukken. Daarmee ondergraven ze de kennis aanspraak die de Verlichting heeft. Niet alleen de rol van de filosofie, maar ook van de beta wetenschappen staan nu onder spanning.
- Het gaat immers niet alleen over menswetenschappen, maar ook over wiskunde en logica en uiteindelijk om kennis als zodanig. (zie college 9 en 10)
- Taal wordt nu iets wat waarheid toont, wat een mystieke grond is of een nog niet bereikte, maar wel nastrevenswaardige bodem achter de zijnde.

Triomf van de subjectiviteit

- De ethiek is niet mogelijk in deze filosofie.
- En een Bijbelse God die scheidt en zag dat het goed was, dat is het toppunt van subjectiviteit. Conclusie van Benjamin : Er is geen objectieve ethiek mogelijk. En ook Wittgenstein, Heidegger, Cassirer en Sartre hebben geen ethiek geschreven. Het kon niet binnen hun theoretisch kader.
- Isaiah Berlin (Riga 1909- Oxford 1997) is een van de mensen die zich hier heftig tegen verzet, maar zijn verzet is zelf ook subjectief. ("Two Concepts of Liberty")

De ladder en de allegorie

- Wat bij Wittgenstein de ladder is die je moet beklimmen om te zien dat het beklimmen zinloos was waarna je hem weg kan gooien is bij Benjamin de allegorie. Het heeft zo weinig waarheidsaanspraak dat het een middel kan zijn om de waarheidgeoriënteerde kritiek te omzeilen en een schets te geven van de ervaringen die hij opdoet opdat de lezer zichzelf een beeld kan vormen. Het is een soort 'je liegt de waarheid'.
- Helaas voor Benjamin ontstaat er enerzijds een cultkring die denkt dat zijn allegorieën een esoterische waarheid onthullen die geïnterpreteerd moet worden, waarmee de autonomie van zijn teksten weer geweld wordt aangedaan. Aan de andere kant werd zijn werk ook ingevoegd in een klassenstrijd (244)

Tovenaars Maieutiek_2024-2

5

5

Klassenstrijd of inkomstenbron

- Benjamin zelf ziet zijn habilitatie mislukken en zegt dat hij dan vaart zal zetten achter zijn intrede in de marxistische politiek. (245) Maar hij kan ook nog Hebreeuws gaan studeren en naar Palestina gaan. Altijd die keuzes en hij kan geen knopen doorhakken. Hij is *tumbleweed* en trekt naar Riga want daar is Lācis.
- Ook Heidegger is vooral met Arendt bezig en heeft nog niets gepubliceerd behalve zijn dissertatie en zijn habilitatie. Ook hij moet iets doen om verder te komen. Wil hij hoogleraar worden dan moet Zijn en Tijd afgeschreven worden. (248) Hij schrijft als een bezetene in 1925 in zijn hut. In 1926 stuurt hij de drukproeven naar Berlijn.

Tovenaars Maieutiek_2024-2

6

6

Zijn en Tijd Heidegger enkele begrippen

- Dasein (Er-zijn)
- Zeug (tuig)
- Vorhanden (voorhanden/ *present-at-hand*) *De kennistheorie gaat aan de slag met de observatie van het voorhanden. Husserl= voorhanden,*
- Zuhanden (terhanden/ *ready-to-hand*) Waar het ter handen is kan het dasein zorgend aan de slag. Heidegger = terhanden.
- Seinsvergeessenheit (Zijnsvergetelheid)
- Das Man (het men) en de eigenlijkheid/authenticiteit

Tovenaars Maieutiek_2024-2

7

7

Heidegger en de angst

- Heidegger die rustig zit te schrijven en na te denken is één met wat hij doet, maar de inbreuk van de wereld veroorzaakt angst.
- Vrees = specifiek bang zijn voor iets (fobie =...vrees)
- Angst is de existentiële crisis die het gevolg is van zinsverlies. Het is het 'zweven in angst'. Heidegger weet dat er geen bodem in de wereld is waarop mensen hun kennis kunnen baseren om de vragen van Kant te beantwoorden.
- Geworpen zijn en het Niets zijn terugkerende thema's. Het er-zijn ligt bij Heidegger in het denken. Voor anderen ligt het in het *Sorgen*. Het beeld van de boer die ploegt op de andere berghelling.

Tovenaars Maieutiek_2024-2

8

8

Arendts kritiek op Heideggers denken

- Arendt zal later hoezeer ze Heidegger ook blijft zien als een inspiratiebron kritiek hebben op deze vorm van denken.
- Hij kan alleen in zijn eigen hoofd, los van elke reëel ervaring, denken tot het gaat lichten .
- Ondanks zijn benadrukking van het zorgende is hij niet verbonden met de wereld. De angst maakt dat hij een denkwereld schept die hij zo helder vindt dat hij niet meer kijkt of deze wel overeenkomt met de werkelijkheid daarbuiten. Deze buitenwereld ziet hij immers als een angst oproepende inbreuk. Het gevolg is dat hij de wereld ondergeschikt maakt aan zijn theorie. Iets wat juist in de tijd waarin hij schrijft leidt tot een aansluiting bij de NSDAP en een antisemitisme die zijn joodse colleges schade toebrengt.

Cassirer en Warburg

- Warburg ontwerpt vanaf 1924 zijn nieuwe bibliotheek in de ellips vorm van Kepler en Cassirer is zijn mede-denker. Cassirer schrijft over de wortels van de renaissance en leest dat voor tijdens de opening.
- Cassirer wil ook een hergeboorte van de moderne filosofie in zijn *Filosofie der symbolische vormen*. Cassirer vindt evenals de andere Tovenaars dat de filosofie zichzelf het werkzaam zijn onmogelijk heeft gemaakt. Maar anders dan Heidegger ziet hij de oplossing niet in een tot de grondslagen afdalen in de filosofie. (265) Anders dan Heidegger ziet Cassirer de snelle ontwikkelingen op technisch gebied en zeker op het gebied van de communicatie, als goed. Er moet echter eenheid in gezocht worden, opdat het geen kakafonie wordt. Daar ligt een taak voor de filosofie.

Vrijheid en noodzaak

- Cassirer vindt dat de mens in vrijheid zichzelf vormgeeft en zelfonderzoek verricht, maar er is ook een noodzaak en dat is de ontsluiting van de (natuur)wetten van de wereld.
- Hier alweer een probleem dat tot nu toe de debatten bezighoudt, namelijk de relatie vrijheid en noodzaak/determinisme. We geven ervaringen weer middels symbolen en die symbolen geleiden dan weer de ontsluiting van de wereld. Dat kan de kosmos zijn, ons lichaam of de taal.
- Er zijn steeds weer symboliseringen die vastlopen in onontkoombare constellaties die we dan weer moeten oplossen door nieuwe symbolen. Van astrologie naar astronomie, van natuurwetten naar Heisenbergs onzekerheidsprincipe. (272/273)

Wittgenstein en de school

- Wittgenstein weet dat de Tractatus voor weinigen een inspiratie is, maar hij ziet het ook als iets dat je overkomt; de wereld juist zien.
- Hij haalt Augustinus aan die in zijn Blijdenissen een mooi voorbeeld is van hoe een kind taal leert.
- Wittgenstein concludeert: Zinnen zijn verbindingen tussen namen van dingen. Elk woord heeft een betekenis. Zijn *Woordenboek voor volksscholen* is het gevolg van dit inzicht. Met de hand gemaakt is het het enige boek dat veel van zijn leerlingen bezitten. Hij werkt pedagogisch eigenzinnig (280) en als het boek uitgegeven wordt is Wittgenstein al opgestapt (gedwongen). Hij voelt zich ellendig en gaat in 1926 naar een klooster, maar dan sterft zijn moeder en keert hij terug naar de familie.